

Erdélyi Margit

A mesék hozadéka

Miért is foglalkozom a mesével, amikor a gyermek- és ifjúsági irodalmat a tudósvilág jó része alábecsüli? Miért is foglalkozom a mesével, amikor irodalomteoretikus kollégáim többsége a mese műfajához vagy fanyalogva nyúl hozzá vagy éppen sehogy? Miért is foglalkozom a mesével abban a szellemi miliőben, amelynek globális természeti/társadalmi/gazdasági gondjai közepette szinte a legkisebbnek számít a Gutenberg-galaxis veszélyeztetettsége, a funkcionális analfabetizmus vagy a mesemondás hiánya? A problémakör megválaszolása többretegű vonzatokkal jár. Az adott lehetőséghez igazodva igyekszem magyarázatot adni a fenti kérdésekre.

Ha csupán európai viszonylatokban firtatjuk a gyermekirodalom történetét, műfajait, esztétikai értékeit rendszerint az aiszóposzi mesékkal kezdjük, majd folytatjuk olyan nevekkel mint Straparola, Basile, Cervantes és Comenius, Krilov, Tolsztoj, La Fontaine, Perrault, Grimmék, Andersen, a mi Pesti Gáborunk, Heltai Gáspárunk, Bornemissza Péterünk. Később olyan nagyjaink, mint Benedek Elek, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Németh László, Illyés Gyula és sokan mások, akik nemcsak támogatták, védték, hanem kultiválták is a gyermekirodalmat, a meseirodalmat. Ellenzőit nem is értjük, nem is törődünk igazán a negatív érzületű támadókkal. Amúgy is meggyőződésünk, hogy a mesék lekezelői is előbb-utóbb felismerik e műalkotások értékeit.

Főleg a romantika korával kezdődően, szorgos kutatók dolgoznak a tematikán magyar és világviszonylatban egyaránt, s nemcsak az irodalomtudomány, hanem a pszichológia és a néprajz, a kulturális antropológia kiváló egyéniségei is. Ismerjük Propp és Bettelheim, Marie-Louise von Franz, Darnton, Frazer, Tolkien, Komáromi Gabriella, Honti János, Boldizsár Ildikó, Tarbay Ede, Erdélyi János, Voight Vilmos, Ortutay Gyula, Jankovics Marcell, Berze Nagy János és más szakemberek vizsgálódásait, s nekik köszönhetően lenyűgözve látjuk a mesevilág értékeit, az irodalom archetípusait, az emberi psziché azon szigetét, amely képes felnőttek és gyerekek egyaránt biztonságot nyújtani. Éppen amiatt és azért, hogy a szorongó gyermekember minden veszélyt, lelki iszonyatot, rettenetet elsődlegesen az álmok, mesék világába száműz, a mesék igazságossága fel- és megoldja bármely életkorban is emberünk lelki görcseit; elérhető közelbe hozza a tabukat, a titkokat, az álmokat, a vágyakat, hogy érthetővé, felfoghatóvá vagy éppen kiegyensúlyozottsággá tegye őket.

Örvendetes jelenség, hogy egyre több konferencia, szimpózium veszi fel programjába a mesekutatók témáit, s az úgyszintén örvendetes, hogy újszerű szemlélettel motiváló tanulmányok, kötetek látnak napvilágot, gyakran immár a felsőoktatás szakemberei számára is. Meggyőződésem, hogy különös gonddal kell kezelnünk e kérdést a tanárképzésben, hiszen annak minőségi és mennyiségi viszonyulásai a műfaj tanításához, nyilvánvalóan befolyásolják a közoktatás tananyagait, követelményrendszerét. Ez utóbbiakban szondázva és a kollégákkal megbeszélve jutottam azon ismeretekhez, miszerint a szlovákiai általános iskola különböző évfolyamainak tananyagában, az elvárások függvényében nagyjából arányosan oszlanak meg a népmesék és a műmesék.

Ugyanakkor az általános iskola felső tagozatán határozottan megfogyatkoznak az ilyenfajta szépirodalmi alkotások, a vonatkozó elméleti ismeretanyag pedig egyre gyéribb. Noha jelzésszerűen fontosnak tartottam elmondani, mégsem szeretnék leragadni a tananyag kérdéskörénél, hiszen a közoktatás pedagógusai szakavatottabban referálhatnak a didaktikai aspektusok jelentőségéről. Az sem fér bele jelen dolgozatunkba, hogy a bőséges meseanyag szövegkorpuszait vegyük górcső alá, néhány dilemmát evokáló jelenségre azonban mindenképp szeretném felhívni a figyelmet.

Rövid felvezetés után a mesék immanens világába kívánunk betekinteni. Egy tágabb koncepciónk érinti a mesék kulturális auráját, az irodalomban betöltött szerepét, a műfajok és alműfajaik sajátosságait, stilisztikumát, nyelvi specifikumait, s mindezek hatását a mesehallgatóra avagy meseolvasóra, vagyis a mesével kapcsolatos sokszempontú kommunikációra. Noha a mesét sokan és sok aspektusból vizsgálták, mégis valamiféle zűrzavar mutatható ki definiálása körül. Elsőként pusztán ugródeszkának, Szerdahelyi István gondolatait idézzük: „A mese olyan fantasztikus történet, amely általában időben és térben meghatározatlan körülmények között játszódik (...). Hősei elvont típusok (...) és csodalények (...), akik kétpólusú típushierarchiába rendeződve vívják meg mindig pozitív végkifejletű küzdelmeiket” (Szerdahelyi, 1997: 185). Komáromi Gabriella berzenkedik az általánosságban megfogalmazott meghatározások ellen: „A kutatások eredményeiből és a definíciók tarkaságából kiderül, hogy szinte lehetetlen általánosságban beszélni a népmeséről, de mindenképpen közelebb jutunk a meghatározáshoz, ha a mesét mint műfajt az al csoportjai szerint vizsgáljuk” (Komáromi, 1999: 72).

Többen a mese fogalmával, annak használatával kezdik vizsgálódásukat. Részünkről csupán egy pillanatig maradnánk e témakörnél, s nyomatékosítanánk a tényt, miszerint megtapasztaltan tudatosulhat bennünk, hogy a mese mint fogalom kialakította saját önálló szemantikáját a mindennapi nyelvhasználatban. Feltűnő módon nem éppen pozitív előjellel.

Kukkantsunk bele O. Nagy Gábor szólás- és közmondásgyűjteményébe, s látni fogjuk, hogy a nyelv és nyelvhasználat kreativitása a pejoratívitás peremére sodorta a fogalmat:

- Mese a zöld disznóról = nem igaz az;
- Mese habbal = egy szót sem hiszek a dologból;
- Nincs mese! = a) ez így van, kár is vitatkozni róla; b) ennek meg kell lennie, akár akarod, akár nem;
- Olyan nincs még a mesében sem = szó sem lehet róla;
- Mesét ad (a) kolbászért = pusztán szép szavakkal akar valakit kifizetni;
- Mesebeszéd, pipafüst = egy szó sem igaz az egészről;
- A jó mesés ritkán jó dolgos = kevés dologszerető ember akad a bőbeszédű emberek között;
- (S a meglehetősen ismert eszperente nyelven mondott durva szólás):
- Mese, mese, meskete, tehén segge fekete = mondják az olyan mesére, amelynek se füle, se farka;
- (Nekem igen tetszik izgalmas, archaikus szólásunk):
- Fejtetlen mese vall legtöbb becsületet = vannak, akik nagyon bölcsnek tartják az olyan embereket, akik rébuszokban beszélnek (*O. Nagy, 1976: 477*).

További vizsgálódás után észre kell vennünk, hogy hangsúlyos opposíció áll fenn a kutatók szemléletében a mese fiktív és valóságselemeit tekintve is. A sokunk által ismert orosz formalista irodalomteoretikus, Propp, több száz orosz varázsmesét tanulmányozott át, mielőtt amellet tette volna le a voksot, hogy a mesék nem beszélnek a valós életről, a történelmi-társadalmi viszonyokról. Robert Darnton véleménye ellenkezik vele: „... a népmesék valójában történelmi dokumentumok. Különbőféle kulturális hagyományokban megmártózva, évszázadokon keresztül fejlődne” (*Darnton, 1987: 23*). Honti János mesekutató szintén igyekszik rendet teremteni a kérdésben. „Nem könnyű tisztán magunk elé állítani ezt a mesevilágot, mert magát a mesét is nehéz már eleven valóságként földéznünk magunkban. A másik véglet, a praktikus realitás túlságosan korlátlanul uralkodik ma ahhoz, hogy azt lehessen ma is vallani, amit a nagy romantikus (értsd: Novalis) vallott: „Alles ist ein Märchen” – minden mese” (*Honti, 1962: 9-10*). Honti szerint a mese „Nem olyannak adja a világot, mint amilyen, hanem, olyannak, mint amilyennek lennie kellene” (i.m. 16.). Továbbgondolva a sorokat: az ember világának két ellentétes pólusa valóban mindenütt jelen van, s ez a praktikus valóság és a mese realitása.

Rövid summázat révén hangsúlyozzuk: a mese olyan művészi alkotás, amely egyben állásfoglalás a felismert valósággal szemben. A műfaj összetettségét bizonyítja, hogy olyan epikai műalkotásról beszélünk, amelyben fantasztikus/csodás, ill. valószerűtlen/hihetetlen elemek jellemzően előfordulnak, hiszen a tér- és időtényező is rendre fikatív (túl az óperencián, három nap egy esztendő), azaz a mesei színterek és a mesei időszámítás teljességgel absztrahált. A valós világ elemei pedig gyakorta a reális élet ugyancsak elvont típusaiban láthatóak, s ezek a juhászlegények, szegény emberek, gazdag emberek, obsitosok, királyok, királynők, királyfiak, királylányok stb. A fantasztikum jegyében megszületett jelenségeknek és figuráknak, – az antropomorfizációnak köszönhetően a beszélő állatoknak, növényeknek, ugyanakkor a további fantáziaszülte lényeknek (mint tündéreknek, boszorkányoknak, sárkányoknak) végső soron szintén lesz közük a valósághoz, mégpedig, a reális életre vonatkozó erkölcsi üzeneteik által. Nem véletlenül kulcsfontosságú az a mesemotívum, amely az eseménysor végkifejletében abszolúte morális rendet teremt: a jók elnyerik jutalmukat, a rosszak pedig büntetésüket.

Beleszól a vitába a mesék eredet szerinti megközelítése is: vajon népmeséről vagy műmeséről van-e szó. Ismert tény sokaknak, hogy a műmese több kognitív elemet használ, jobban megcélozza az intellektust, több információval szolgál, következésképp ezekben több reális elemet fedezünk majd fel. Hozzájárulnak elmélkedésünkhöz azok a vizsgálatok is, amelyek a mesék archetípusos mintázatát követve próbálnak választ adni, melyik szájhagyományozódó szövegből lesz mese. Marie-Louise von Franz mélylélektani szempontból, Jung-ra gyakran hivatkozva vizsgálódik, s a mese műfajával a mesélés folyamatával, voltaképpen az epikai narráció születésével összefüggésben láttatja többek között a vallásnak és vallási szokásoknak életbe vetítését. A mese valós életre kötődése kapcsán kemény konklúziókat von le, ami – tudjuk – nem egyedi az irodalomban. A valóságtól való eltávolodás nem csupán egyéneket, hanem egész közösségeket is fenyegethet, bizonyos embercsoportok kollektíven elveszíthetik realitásérzéküket, és az az elbukásukhoz vezethet. A náci mozgalom történetében is ez a jelenség figyelhető meg. Von Franz szerint „Hosszú távon ez a sors vár minden hasonló mozgalomra: aktivistáik lassan elvesztik az őket körülvevő valóság érzékelésének képességét. Egyre kegyetlenebb eszközöket kell alkalmazniuk eszméik védelmében, s végül menthetetlenül tévútra sodródnak” (Franz, 1998: 79). Ismerve a tömegpszichózis veszélyeit, többünkben automatikusan asszociálódik Karinthy Frigyes Barabbása is. Jelenleg lezárva a tételt még elmondhatjuk, hogy maga e sajátos epikai narráció menete felhasználja évszázadok hagyományait, mondhatni beszerkeszti azokat, imígyen is építve a realitásra.

A mesék szövege mentális és emocionális kincseshánya a gyermekolvasó részére, a felnőttolvasó ismeretbővítése érdekében, illetve olykor szórakozásként/szórakoztatásként olvassa őket. Mint minden irodalmi műnek, így a mesének is alapvető dichotómiája az esztétikum és etikum érvényesítése. E dichotómia didaktikai vetülete pedig, hogy mind *az irodalomra*, mind pedig *az irodalommal* történő tanítást/nevelést meg akarjuk oldani. Ez utóbbi gondolatok jegyében igyekszünk néhány – általunk fontosnak vélt – ismeretet hangsúlyos helyzetbe hozni.

A mese tehát ősrégi epikai narráció, az epikai műnem olykor verses, de jobbára prózában írt tartozéka. Rendre vizsgáljuk mint létértelmezést, kulturális jelenséget, irodalmi stílust, műfajt és típust vagy nyelvi-stilisztikai kreációt. Definiálhatatlanságára ráerősít az is, hogy rendkívül változatos epikum. Jellemzője, hogy

- tükrözi az emberiség kultúrtörténeti gondolkodásmódját, világszemléletét;
- a racionális megismerés határain túl a transzcendensről is képes tanítást nyújtani;
- társadalomtörténeti/mentalitástörténeti állapotok leírásait nyújtja;
- pszichoanalitikai/szemantikai vizsgálatoknak állandó korpusza;
- vallás- és mitológiatörténeti szempontú vizsgálódásait egyaránt prezentálják;
- tartalmi/formai alakzatait kezdetben nem az írásbeliség, hanem a szójhagyomány ápolta;
- lételméleti kérdései filozófiai indíttatásúak, sajátos esztétikuma irodalomművészetet teremt, morális rendezettsége pszichológiák és pedagógiák bázisa.

Az általunk nyomósított kutatási területekre az irodalomtanítás módszertanának különösen érdemes odafigyelnie. A mese exegézisét választottuk dolgozatunk témájául, vizsgálódásunk összefüggésrendszerében azonban újra meg újra felmerül a mese genézisének kérdése is. Nagy fába vágóknak fejszénket ma, ha ezt kívánnánk feltérképezni, így beérjük azon vonatkozó utalásokkal, amelyek már csakis olvasmányélményeinkre támaszkodva segíthetik az interpretációt. Ugyanis a mese valós születési szituációja az a mágikus, szakrális, misztikus, lélektani, kommunikációs közeg volt, amikor az a mesélő szájából első alkalommal elhangzott. Furcsa módon tehát azt is látnunk kell majd, hogy nemcsak általánosságban, hanem a műfajiság oldaláról közelítve sincs könnyű dolga annak, aki a mese definícióját szeretné letenni az asztalra. A műfaj fokozatosan amúgy is önállósította magát, pl. a tartalom és terjedelem módosulásával létrejött a mesenovella, a meseregény, a legendamese is; az adaptációk beleszólása révén pedig áthágva a műnemi határt, létrejön a mesejáték; a mese alműfajainak sokasága pedig alalműfajokat is kreál. A közismert állatmesék, tündérmesék fajtáin túl egyre ismertebbek és kedveltebbek az óvodai és iskolai gyakorlatban is a

meseműfaj sajátos alcsoportjai, mint a rászedett ördögről szólók, a rátótiádák, a tréfás és hazugmesék, vagy a több szempontból izgalmas formulamesék csoportja (a csali, a végtelen mesék, a nyelvtörők, a halandzsamesék).

A meseszöveg kialakulása, működése, kifejezési és gondolatformái természetesen eltérnek a mindennapok beszéd- és gondolkodásmódjától. Jellemzőjük, hogy egy probléma felvetésére többszöri kísérletet tesznek, illetve a témák variálásával, ismétlésével újra meg újra megtanítanak a problémák megoldására. „(...) a mese valójában az ismétlésben egzisztál.” „A mese viszonya kétségkívül súlyos kérdésekben alapvetően optimista, s ez deprimált jelenünk számára értékes tapasztalat lehet” (Biczó, 2006: 33). Biczó hangsúlyozza még a mesében működő fantáziát, a lehetőségek kimeríthetetlenségét önmagunk megismerésére nézve, de egyben a társadalmi, kulturális valóság megismerésére nézve is.

A mese műfaji definiálásával foglalkozik az irodalomtudomány, a filozófia, a néprajz, a lélektan, az antropológia stb., ezek konklúzióinak szintézisét is többen megkísérelték összehozni, miközben rá kellett jönniük, hogy a különböző elméletek, olykor ellentmondásokat is tartalmaznak, máskor egymáshoz illeszthetők, ismét máskor átfedik egymást. Vagyis egy egyszersmindenkorra adott kompakt definícióra mindhiába törekednénk, mert maga a definíció alanya más és más kontinuitások szüleménye, egy olyan teremtett világ hordozója, amelyre nem jellemző a logika. „A hagyományok világa más, mint a logika világa.” – idézzük ismét Honti Jánost „A logika világában az egység a másik egységet kizárja, két dolog vagy azonos egymással, vagy nem. (...) A hagyományok világa egyetlen nagy egység, amelyben minden összetalálkozik, minden összefolyik, amiből összetevődik” (Honti, 1962: 214). Műfaji értelemben mindez tágítja a kört a mesék világán túllépve a mítosz, a legenda, az eposz, az északi népek sagái, az epikai poézis felé, az archetípusos minták feltérképezése felé, valamint a mese műfajától, a mesélés/a mesemondás kommunikatív tényezői felé.

A mese a csodák, szimbólumok világa. Hősei típusok is egyben. Szimbolikusak, jelképes üzenetekkel, magatartásokkal, funkciókkal. Győzelmük a világrend győzelme, a szabadság győzelme. Szimbolikus terepekben élnek, amely rendszerint erdő, ország, pagony, néha kert, gyakran Óperencián túli térség. Szimbolikus az időszámításuk, amit a mesehallgató és meseértő gond nélkül felfog, melyet leginkább talán a heideggeri logikához hasonlíthatunk: „Az idő tehát nem egyéb, mint lefutás, amelynek stádiumai egymással a korábban és a későbbben viszonyban állnak. Minden korábbi és későbbi egy mostból határozható meg, amely azonban önmaga tetszőleges” (Heidegger, 1992: 31).

Történeti megközelítésből nézve tény az, hogy a XVIII. és XIX. század nagy igyekezete a rögzített, lejegyzett mesék vizsgálatának intenzitásában a műmesei beszédmód felé tereli a figyelmet, irodalmasítja a mesét, népdalt, balladát. Ez a kanonizációs folyamat értelemszerűen meghozta a maga eredményeit. Ámde a XX. századot ugyancsak nagyra kell tartanunk, hiszen kutatásaival igyekezett helyreállítani az archeológiai, hermeneutikai, pszichológiai kontextust (Genep, Propp, Bettelheim, Marie-Louise von Franz munkásságára gondolunk). Persze, továbbra is fennállnak némely teóriák dilemmái, az értékalakzatok variánsai, a rájuk vonatkozó konklúziók sokasága. A végtelen interpretáció lehetősége bele van kódolva ebbe az irodalmi műfajba, az újraolvasások és újramesélések révén a mese onto- és filogenézise egyaránt végbemegy.

Az alábbiakban még egy sajátos dichotómiára szeretnénk felhívni a figyelmet. A tündérmese két igencsak eltérő megközelítésére gondolunk. A műfaj nevét másként is olvashatjuk: fantasztikus mese, varázsmese, hősmese, kalandos mese, mágikus mese.

Propp strukturalista, formalista tudós Mesemorfológiájában nem annyira a varázsmese definiálásával foglalkozik, hanem azon mesei elemekkel és kritériumokkal, amelyek nyomon követhetők egyfelől a néprajz, azaz a szóbeliség tradíciójában, másfelől az irodalmi művek kanonizációs folyamatában. A létmód összevetései, párhuzamai, eltérő paradigmákat vetítenek a mese hallgatója és/vagy a mese olvasója számára, esetünkben a mesetanítás módszertana számára is.

Az említett dichotómia másik fele Propp-pal csupán a szakirodalmi komparáció síkján szembeállítható Bruno Bettelheim. Míg egyikük a folklorisztika és a strukturalista irodalomteória szemszögéből vizsgálódik, másikuk a pszichoanalitikus – gyakran megkérdőjelezett – eszköztárával szövi és láttatja az általa inkább tündérmesének nevezett műfaj értékmintázatát. Az általa nyújtott ismereteknek mégis nagy hasznát veszi a pedagógiai gyakorlat, hiszen részben a szakember, részben a szülő negyven éves tapasztalati anyagát is feldolgozta kitűnő könyvében, „Az elég jó szülő” (Bettelheim 1987) címűben. Kis odafigyeléssel olvasva, látnunk kell „A mese bűvöleté”-ben (Bettelheim, 1975) is alapozódott gondolkodás kiérlelődését és alkalmazhatóságát a gyermeknevelés terén.

Minden ember központi problémájának számít élete értelmének felismerése. Megtapasztalhatjuk, hogy életünk során többször feltesszük magunknak ezt a kérdést, s jobb esetben meg is találjuk rá a megfelelő választ. Ha mégsem, segítségünkre lehetnek szeretteink, tanítóink, esetleg orvosaink, de nagyon is kézenfekvően: az irodalom.

A kisgyermek nevelésében kulcsfontosságú tehát, mit olvasnak, mely történetek kötik le figyelmüket, melyek fejlesztik mentális és emocionális világukat, melyek oldják

szorongásaikat, félelmeiket, melyek segítik megoldani gyakran kínzóvá erősödött gondjaikat. A mesék alkalmasak a gyermek tudatos és tudatalatti problémáinak felismerésére, felbátorítják kínos vagy örömteli álmainak, vágyainak meghatározására, rádöbentik azok megfelelő értelmezésére, hozzásegítik helyes döntéseihez. A pszichológiai problémák egész sora jelentkezik már gyermekkorban, amelyekre nézve akkor még nincsenek valós ismereteink, csupán csak sejtelmeink. A testvérféltékenység, a magárahagyottságtól való félelem, az orális mohóság, az ödipális komplexus, az önértékelés vadhajtásai, a szexus és a halál tabutémái és sorolhatnánk még. Mennyi pszichés probléma fel- és megoldásában segíthet a fantázia, amely feldolgozza, megmunkálja a kaotikust, a veszélyest, a rosszat, hogy a tudatos énben az már ne gátolja a gyermek fejlődését. Nem kell tehát elrejtteni, elhallgatni az élet nehézségeit, csúnya oldalát sem, ezek szülők általi kizárása a gyermek életéből, a későbbiekben leküzdhetetlen pszichés akadályokat teremthet.

A mese pozitívuma abban is rejlik, hogy minden élethelyzést leegyszerűsít, azaz érthetővé tesz a gyermek számára, aki így könnyen azonosul a mesehősök sorsával, küzdelmeivel. Annál inkább, hogy azok extrém karakterek; jók vagy rosszak, okosak vagy buták, szépek vagy csúnyák, a bonyolult karakterek felismerésére ugyanis fokozatosan fel kell készülnie gyermekünknek. Az erkölcsi plusz-mínuszokat is lépésről-lépésre tudja csak felismerni, csak akkor tud azokkal rokonszenvezni vagy éppen elutasítani őket. Amúgy sem a morális szembeállítások izgatják őt, hanem az egzisztencia lehetősége, az pl. hogy a legkisebbek, a leggyengébbek is boldogulhatnak nehéz élethelyzetekben. Lássuk akár a Piroska és a farkas Grimm-gyűjtés kétváltozatú befejezésének lélektani hozadékát. A mese természete szerint Piroska engedetlensége, szófogadatlansága ellenére végül a felfalálás után is legyőzi a farkast, győzedelmesen életben marad, egyik esetben a vadász öli meg a farkast és segíti ki Piroskát a nagymamájával együtt a farkas hasából, a másik esetben azonban maga Piroska a nagymamával együtt hurkalébe csalja az ordast, s úgy pusztítják el önerőből. Választhatunk: melyik a jobb mesevég, melyik oldja inkább a „farkasunktól” való félelmünket; az, ha mások segítségét vesszük igénybe élethelyzeteinkben, vagy magunk találunk problémáinkra megoldást, és magunk rendezzük azt. Melyik eset erősíti az önbecsülést, melyiktől születünk valóban újjá, melyiktől nővünk fel inkább? Nyilván, nincs jobb megoldás annál, ha magunk leszünk képesek megszabadulni „saját farkasunktól”, értsd a bennünk lévő rossztól, éretlenségtől, frusztrációitól ésatöbbi.

A téma részünkről folytatandó és nyitott marad továbbra is. Végezetül Bruno Bettelheimet szeretném idézni: „A mese nem azért gyönyörködteti és nem azért varázsolja el az embert, mert pszichológiai igazságokat fogalmaz meg (bár hatásához ez is hozzájárul), hanem azért,

mert irodalmi értékei vannak, mert műalkotás. Pszichológiai hatását is azért tudja kifejezni, mert elsősorban műalkotás” (Bettelheim, 1994).

IRODALOM

- Bálint Péter (2006) (szerk.): *Közelítések a meséhez*. Debrecen. Didakt.
- Bettelheim, Bruno (1987): *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Budapest. Gondolat Könyvkiadó.
- Bettelheim, Bruno (1994): *Az elég jó szülő*. Budapest. Gondolat Könyvkiadó. Boldizsár Ildikó (2004): *Mesepoétika*. Budapest. Akadémia Kiadó.
- Darnton, Robert (1987): *Lúdanyó meséi – A nagy macskamészárlás*. Budapest. Akadémia Kiadó.
- Frazer, James G. (2002): *Az aranyág*. Budapest. Osiris Kiadó.
- Heidegger, Martin (1992): *Az idő fogalma*. Budapest. Kossuth Könyvkiadó.
- Honti János: *A mese világa*. Budapest. Magvető Kiadó, 1962, ISBN 9632701305
- Komáromi Gabriella (2001) (szerk.): *Gyermekirodalom*. Budapest. Helikon Kiadó.
- O. Nagy Gábor (1976): *Magyar szólások és közmondások*. Budapest. Gondolat Könyvkiadó.
- Propp, V.J. (1999): *A mese morfológiája*. Budapest. Osiris Kiadó.
- Scheler, Max (1995): *Az ember helye a kozmoszban*. Budapest. Osiris Kiadó.
- Szerdahelyi István (1995): *Irodalomelméleti enciklopédia*. Budapest. Eötvös József Könyvkiadó.
- Szerdahelyi István (1997): *Műfajelmélet mindenkinek*. Budapest. Akadémia Kiadó.
- Tarbay Ede (1999): *Gyermekirodalomra vezérlő kalauz*. Budapest. Szent István Társulat.
- Tolkien, J.R.R. (é.n.): *A gyűrű nyomán – Fa és levél*. Budapest. Merényi Kiadó.
- Von Franz, Marie-Louise (1998): *Archetipusos minták a mesében*. Budapest. Édesvíz Kiadó
- Von Franz, Marie-Louise (1998): *Az árnyék és a gonosz a mesében*. Budapest. Európa Könyvkiadó.